

гили]. Сер.: Соціологія. 2008. Т. 84, Вип. 71. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2008_84_71_18 (дата звернення 12.01.2018 р.).

6. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2001. 319 с.

7. Лунева О.В. Структура социального интеллекта. Знание. Понимание. Умение. 2012. № 2. С. 48–51.

8. Оданович М.В. Функции социального интеллекта старшего подростка в становлении его субъектности. Образование и общество. 2001. № 1. С. 34–42.

9. Ростовых Д.А. Социальный интеллект как фактор общественного развития в условиях информатизации: автореф. дис. канд. философ. наук: 09.00.11. Москва, 2007. 26 с.

10. Руденко С.В. Социальный интеллект как чинник успішності педагогічної діяльності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2008. 19 с.

11. Саутина Е.С. Психолого-педагогические условия развития социального интеллекта студентов-психологов: автореф. канд. псих. наук: 19.00.07. Тамбов, 2008. 24 с.

12. Филина Н.А. Социальный интеллект как фактор эффективности коммуникативного процесса между социальным педагогом и детьми группы риска: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Москва, 2016. 25 с.

13. Хлебодарова О.Б. Модель социального интеллекта современных подростков, проживающих в условиях села и города. Наука и современность. 2011. С. 313–318.

УДК 159.9.07

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТИВНОГО ВІДЧУЖЕННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ

Шиліна А.А., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціології та психології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Хрепливець М.А., слухач магістратури
Харківський національний університет внутрішніх справ

Проаналізовано поняття суб'єктивного відчуження та психологічного благополуччя особистості. Досліджено взаємозв'язки окремих сфер суб'єктивного відчуження та психологічного благополуччя осіб різного віку.

Ключові слова: психологічне благополуччя, суб'єктивне відчуження, сфери відчуження, особи різного віку.

Проанализировано понятие субъективного отчуждения и психологического благополучия личности. Исследованы взаимосвязи отдельных сфер субъективного отчуждения и психологического благополучия лиц разного возраста.

Ключевые слова: психологическое благополучие, субъективное отчуждение, сферы отчуждения, лица разного возраста.

Shylina A.A., Khreplivets M.A. CORRELATIONS OF SUBJECTIVE ALIENATION AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING FOR DIFFERENT AGED PERSONS

The concept of subjective alienation and psychological well-being was analyzed. Correlations in different spheres of subjective alienation and psychological well-being for different aged persons were examined.

Key words: psychological well-being, subjective alienation, different aged persons.

Постановка проблеми. У сучасному світі нестабільності та різких соціальних змін поширюється маса негативних явищ, серед яких можна виділити феномен відчуження. Відчуження можна розглядати як у глобальному сенсі, тобто відчуження людини від культури, відчуження суспільства від природи, відчуження людей від інформаційного світу, масове відчуження людей від суспільства, так і в індивідуальному, як відчуження від самого себе. Джерелом відчуження, за Мадді, є нездатність індивіда робити вибір на користь здійснення нових

можливостей, здатних наділити його життя унікальним змістом і напрямом; у результаті формується конформізм як життєвий стиль, що детермінується логікою біологічних потреб і соціальних ролей [1].

З емпіричного погляду, за поняттям «відчуження» у різних авторів стоїть дуже подібна низка суб'єктивних феноменів: незадоволеність життям у цілому або його окремими сферами, переживання безсилля, anomia, нігілізм або цинізм щодо суспільних цінностей, переживання ізоляції, відчуття втрати сенсу [2, с. 98].

На наш погляд, важливим аспектом у формуванні суб'єктивного відчуження людини може бути рівень і ступінь сформованості її психологічного благополуччя. Психологічне благополуччя, безумовно, відбивається як на самому процесі формування відчуження, так і в подальшому – на всьому життєвому шляху людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою відчуження особистості цікавилися філософи (Ф. Гегель, Л. Фейєрбах, А. Камю, Ж.-П. Сартр, П. Бурд'є, М. Бердяєв, В. Соловйов та ін.), економісти (А. Смітт, Дж. Міль, К. Маркс та ін.), психологи (З. Фрейд, Е. Фромм, В. Франкл та ін.), соціологи (Е. Дюргейм, М. Вебер, Р. Арон, П. Сорокін та ін.), історики (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель та ін.) і антропологи (М. Мосс, К. Леві-Строс, К. Гірц та ін.) [3, с. 265]. Проблема відчуження людини у своїх найрізноманітніших проявах як спосіб світосприйняття дійсності людиною, як відносини між людиною та її творіннями, як об'єктивні відносини між суб'єктом дії (людиною) і об'єктом (іншою людиною чи предметом) її впливу, завжди привертала увагу дослідників, виступаючи особливим об'єктом досліджень.

Спочатку відчуження розглядалося у сфері взаємозв'язку з предметним і соціальним світом, а потім було переведене у сферу психологічних взаємозв'язків. Об'єднує ці підходи, незважаючи на різницю дефініцій, положення про те, що відчужена людина втрачає свою внутрішню цілісність, відвертається від своєї істинної природи, стає нездатною до самопізнання, а тому не може адекватно оцінювати себе, а через себе – ситуації й події.

Так, у книзі «Психологія злочинця і розслідування злочинів» автори зауважують, що відмінність соціального та психологічного відчуження особистості умовно залежить від походження цього явища, тобто від того, де знаходиться причина відчуження: у самій особистості чи в її середовищі. Психологічне відчуження призводить до певної позиції індивіда, зумовленої його суб'єктивними властивостями, а соціальне породжується в основному зовнішніми обставинами, ставленням інших людей і груп до цього суб'єкта. Психологічне відчуження спочатку може породжуватися соціальною ізоляцією, яка сприяє появі в людини позиції віддаленості від інтересів середовища, відходу від неї, втрати інтересу до неї [4].

Відчуження особистості помітно впливає на її поведінку, її долю й належить до тих проблем, які потребують глибокого й усебічного вивчення.

Відчуження – це специфічний стан людини, який характеризується відокремленістю, ізоляваністю від зовнішнього світу, заглибленням у себе. Результатом поступового відчуження, розривання соціальних зв'язків і стосунків є відчуженість особистості – стійке ставлення суб'єкта до соціальної реальності, за умов якого ця реальність, оточення, продукти діяльності усвідомлюються як протилежні. Відчуження є двобічним процесом: не тільки особистість розриває зв'язки із суспільством, але й мікросоціум відсторонюється від людини, установлюючи межі бажаних контактів. Саме це робить людину самотньою та примушує страждати [5, с. 164].

Проблема психологічного благополуччя особистості є однією з фундаментальних у психології, тому інтерес до неї зберігається протягом усієї історії психологічної науки. Проте при всьому різноманітті досліджень недостатньо висвітленим залишається питання психологічного благополуччя осіб із різним рівнем відчуження.

Уперше поняття «психологічне благополуччя» з'являється в роботі Н. Бредбурна ще в 1969 р. У дослідженні він описує структуру психологічного благополуччя як своєрідний баланс, що досягається постійною взаємодією двох видів афекту – позитивного й негативного. Автор вважає, що події, які привносять у наше життя позитивні емоції (радість, задоволення, ентузіазм й ін.), накопичують позитивний афект, а те, що нас засмучує, змушує переживати, становить негативний афект. Різниця, що виникає між цими двома протилежно спрямованими самовідчуттями (позитивним і негативним), є показником психологічного благополуччя й відображає загальне почуття задоволеності життям [6].

Актуальним є вивчення відчуження особистості в контексті психологічного благополуччя залежно від віку особистості. У дослідженні Ю. Дубовик було виявлено, що для пізніх періодів онтогенезу характерне зниження інтегрального показника психологічного благополуччя порівняно з попередніми стадіями розвитку. Проте в структурі психологічного благополуччя можуть мати місце позитивні тенденції в зміні окремих компонентів, які відображають специфічні для цього віку особливості розвитку особистості. Такі компоненти психологічного благополуччя, як «цілі в житті» й «особистісний ріст», у похилому й старечому віці мають оцінки вищі, ніж у ранні періоди онтогенезу.

П. Балтес, вивчаючи продуктивні можливості старості, указує на широкі компенсаторні можливості цього віку. Дослідник

описує конкретні механізми компенсації зниження когнітивних можливостей, формулюючи модель добірної оптимізації з компенсацією, в якій адаптивне старіння тягне за собою максимізацію позитивного досвіду при звуженні сфери діяльності [7].

М. Тіхомірова й Н. Грішина, вивчаючи вираженість ранніх дезадаптивних схем із психологічним благополуччям залежно від віку, виявили, що спочатку людині важливо відчувати себе обраним і отримувати схвалення у вигляді емоційної підтримки, потім це схвалення трансформується в дотримання соціальних правил і норм, а далі переходить на рівень близького довірчого спілкування [8]. Теоретичний аналіз і узагальнення літературних відомостей із теми дослідження показали недостатню вивченість феномена відчуження у взаємозв'язках із психологічним благополуччям у осіб різного віку.

Постановка завдання. Метою нашої роботи є визначення загальних взаємозв'язків відчуження й психологічного благополуччя в осіб різних вікових груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні брали участь досліджувані різного віку, які склали 3 групи в загальній кількості 84 особи. До першої групи увійшли досліджувані віком від 17 до 22 років у кількості 19 осіб (група юнацького віку), друга група складалася з 34 осіб віком від 35 до 45 років (група осіб першого періоду зрілості), а в третій групі кількість досліджуваних склала 31 людину віком від 55 до 65 років (група досліджуваних похилого віку).

У нашому дослідженні ми використовували опитувальник суб'єктивного відчуження Є. Осіна та шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф. За допомогою кореляційного аналізу Спірмена були досліджені взаємозв'язки між показниками відчуження та психологічним благополуччям осіб різного віку.

Результати дослідження взаємозв'язків психологічного благополуччя зі сферами відчуження досліджуваних першої групи подані в таблиці 1.

Аналізуючи результати взаємозв'язків між сферами відчуження та показниками психологічного благополуччя в групі досліджуваних юнацького віку, ми не виявили статистично значущих кореляційних взаємозв'язків між такими сферами відчуження, як «Відчуження від суспільства», «Відчуження від роботи» та «Відчуження від власної особистості» і показниками психологічного благополуччя. Це свідчить про відсутність залежності відчуження в цих сферах від окремих показників психологічного благополуччя.

Були виявлені статистично значимі негативні кореляційні взаємозв'язки між шкалою «Відчуження в міжособистісних відносинах» і «Позитивні відносини» ($r = -0,401$ при $p \leq 0,10$), «Управління середовищем» ($r = -0,511$ при $p \leq 0,05$) і «Цілі в житті» ($r = -0,489$ при $p \leq 0,05$). Такі результати свідчать про те, що відчуження в міжособистісних відносинах буде зменшуватися в осіб юнацького віку при збільшенні довірливих відносин з оточуючими; піклуванні про благополуччя інших; здатності співпереживати, прихильності й близьких відносинах; розумінні, що людські відносини будуються на взаємних поступках. Також відчуження в цій сфері буде тим менше, чим більшою мірою досліджуваним першої групи притаманний контроль над зовнішньою діяльністю за ефективного використання можливостей, що надаються, і за наявності намірів і цілей на все життя.

Між показником «Відчуження в сім'ї» у групі досліджуваних юнацького віку були виявлені статистично значущі взаємозв'язки з такими самими показниками психологічного благополуччя: «Позитивні відносини» ($r = 0,411$ при $p \leq 0,10$), «Управління середовищем» ($r = -0,395$ при $p \leq 0,10$)

Таблиця 1

Показники взаємозв'язків відчуження та психологічного благополуччя осіб юнацького віку

Психологічне благополуччя \ Сфери відчуження	Від суспільства	Від роботи	Від міжособистісних відносин	У сім'ї	Від власної особистості
Позитивні відносини	-0,248	-0,121	-0,401*	0,411*	-0,164
Автономія	0,204	0,231	0,004	0,075	0,136
Управління середовищем	-0,276	-0,314	-0,511**	-0,395*	-0,336
Особистісне зростання	0,024	-0,062	0,046	-0,092	0,258
Цілі в житті	-0,221	-0,288	-0,489**	-0,391*	-0,304
Самоприйняття	0,031	0,093	-0,152	-0,078	-0,073

Примітка: * – 0,10, ** – 0,05, *** – 0,01 – рівень значимості за Спірменом.

і «Цілі в житті» ($r = -0,391$ при $p \leq 0,05$). Отримані взаємозв'язки свідчать про те, що підвищення відчуження в сім'ї буде збільшуватися при піклуванні про благополуччя інших і здатності співпереживати їм, а буде зменшуватися при підвищенні контролю над зовнішньою діяльністю за ефективного використання можливостей, що надаються, і за наявності намірів і цілей на все життя.

У таблиці 2 наведені результати взаємозв'язків відчуження та психологічного благополуччя в досліджуваних другій групі.

Виходячи з результатів дослідження, представлених у таблиці 2, можна відзначити, що «Відчуження від суспільства» негативно пов'язане із «Цілями в житті» ($r = -0,373$ при $p \leq 0,05$), тобто підвищення переконань, які є джерелами мети в житті, знижують відчуження в цій сфері осіб першого періоду зрілості. Між «Позитивними відносинами» і «Відчуженням від роботи» ($r = -0,422$ при $p \leq 0,05$) і «Відчуженням від міжособистісних відносин» ($r = -0,466$ при $p \leq 0,05$) зареєстровані негативні кореляційні взаємозв'язки, тобто відчуження від роботи та відчуження від міжособистісних відносин буде меншим у разі підвищення довірливих відносин з оточуючими.

Були виявлені статистично значущі взаємозв'язки між «Відчуженням у сім'ї» і «Позитивними відносинами» ($r = -0,351$ при $p \leq 0,05$), «Цілями в житті» ($r = -0,331$ при $p \leq 0,10$) і «Самоприйняттям» ($r = -0,334$ при $p \leq 0,10$). Ці відомості свідчать, що на зменшення відчуження від сім'ї впливає збільшення довірливих відносин з оточуючими, наявність намірів і цілей на все жит-

тя, позитивне ставлення до себе, знання про свої хороші й погані якості за наявності позитивної оцінки свого минулого.

Між «Відчуженням від власної особистості» і низкою показників психологічного благополуччя було зафіксовано статистично значущі негативні взаємозв'язки, а саме: «Управління середовищем» ($r = -0,319$ при $p \leq 0,10$), «Особистісне зростання» ($r = -0,321$ при $p \leq 0,10$), «Цілі в житті» ($r = -0,359$ при $p \leq 0,05$) і «Самоприйняття» ($r = -0,346$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що в осіб першого періоду зрілості відчуження від власної особистості буде менше при збільшенні контролю над зовнішньою діяльністю, при відчутті реалізації свого потенціалу, а також якщо є мета в житті та позитивне ставлення до себе.

Результати дослідження взаємозв'язків у групі досліджуваних похилого віку представлені в таблиці 3.

Аналізуючи результати взаємозв'язків відчуження та психологічного благополуччя осіб похилого віку, ми не виявили статистично значущих взаємозв'язків між відчуженням від суспільства та показниками психологічного благополуччя, що свідчить про відсутність залежності відчуження в цій сфері та психологічним благополуччям.

Були виявлені негативні взаємозв'язки між «Відчуженням від роботи» та «Позитивними відносинами» ($r = -0,452$ при $p \leq 0,05$) і «Цілями в житті» ($r = -0,425$ при $p \leq 0,05$); це свідчить про те, що зменшення відчуження від роботи буде відбуватися за умови збільшення піклування про благополуччя

Таблиця 2

Показники взаємозв'язків відчуження та психологічного благополуччя осіб першого періоду зрілості

Сфери відчуження	Від суспільства	Від роботи	Від міжособистісних відносин	У сім'ї	Від власної особистості
Показники психологічного благополуччя					
Позитивні відносини	-0,268	-0,422**	-0,466***	-0,351**	-0,281
Автономія	0,052	0,178	0,056	-0,101	-0,192
Управління середовищем	-0,139	-0,173	-0,215	-0,279	-0,319*
Особистісне зростання	-0,173	-0,134	-0,048	-0,104	-0,321*
Цілі в житті	-0,373**	-0,175	-0,231	-0,331*	-0,359**
Самоприйняття	-0,171	-0,214	-0,231	-0,334*	-0,346**

інших, здатності співпереживати та за наявності мети в житті.

Були виявлені статистично значущі негативні кореляційні взаємозв'язки між «Відчуженням від міжособистісних відносин» і практично всіма показниками психологічного благополуччя, а саме «Позитивними відносинами» ($r = -0,474$ при $p \leq 0,01$). Отже, підвищення відчуження в міжособистісних відносинах призводить до труднощів у міжособистісних стосунках: досліджуваним похилого віку складно бути відкритими, проявляти теплоту й піклуватися про інших, як правило, вони не бажають іти на компроміси для підтримки важливих зв'язків з оточуючими. Негативний кореляційний взаємозв'язок «Відчуження від міжособистісних відносин» із «Автономією» ($r = -0,332$ при $p \leq 0,05$) свідчить про те, що підвищення цього показника суб'єктивного відчуження призводить до залежності від думки й оцінки оточуючих, до того, що в прийнятті важливих рішень особи похилого віку схильні покладатися на думку інших, до схильності піддаватися спробам суспільства змусити їх думати й діяти певним чином.

Між «Відчуженням від міжособистісних відносин» і «Управлінням середовищем» також зафіксований статистичний кореляційний взаємозв'язок ($r = -0,367$ при $p \leq 0,05$), тобто підвищення відчуження в міжособистісних відносинах у осіб цієї групи призводить до труднощів в організації повсякденної діяльності, до нездатності змінити чи поліпшити обставини, що складаються, до позбавлення почуття контролю над тим, що відбувається навколо. Негативний кореляційний взаємозв'язок «Відчуження від міжособистісних відносин» із «Цілями в житті» ($r = -0,344$ при $p \leq 0,010$) і «Самоприйняттям» ($r = -0,334$ при $p \leq 0,10$) свідчить про те, що підвищен-

ня відчуження в міжособистісних стосунках призводить до позбавлення сенсу в житті, до того, що особи похилого віку мають мало цілей або намірів, вони не знаходять цілі у своєму минулому житті та не мають перспектив або переконань, що визначають сенс життя. Також вони здебільшого незадоволені собою, розчаровані подіями свого минулого, відчувають занепокоєння з приводу деяких особистісних якостей.

Такий показник суб'єктивного відчуження, як «Відчуження від власної особистості», статистично значимо корелює з усіма показниками психологічного благополуччя, а саме: «Позитивними відносинами» ($r = -0,379$ при $p \leq 0,05$), «Автономією» ($r = -0,368$ при $p \leq 0,05$), «Управлінням середовищем» ($r = -0,341$ при $p \leq 0,05$), «Особистісним зростанням» ($r = -0,381$ при $p \leq 0,05$), «Цілями в житті» ($r = -0,494$ при $p \leq 0,01$) і «Самоприйняттям» ($r = -0,373$ при $p \leq 0,05$). Ці відомості свідчать про те, що підвищення відчуження від власної особистості в групі досліджуваних похилого віку призводить до труднощів у міжособистісних стосунках, до залежності від думки й оцінки оточуючих, до того, що в прийнятті важливих рішень ці особи схильні покладатися на думку інших людей. Також можуть мати місце труднощі в організації повсякденної діяльності, нездатність змінити чи поліпшити обставини, що складаються. Статистичний кореляційний взаємозв'язок між «Відчуженням від власної особистості» й «Особистісним зростанням» свідчить, що досліджувані похилого віку відчувають нудьгу й не мають інтересу до життя, відчувають нездатність установлювати нові відносини чи змінювати свою поведінку. Отже, збільшення піклування про благополуччя інших, здатність співпереживати, самостійність, незалежність і здатність протистоя-

Таблиця 3
Показники взаємозв'язків відчуження та психологічного благополуччя осіб похилого віку

Показники психологічного благополуччя \ Показники відчуження	Від суспільства	Від роботи	Від міжособистісних відносин	У сім'ї	Від власної особистості
Позитивні відносини	-0,138	-0,452**	-0,474***	-0,202	-0,379**
Автономія	-0,125	-0,152	-0,332*	-0,167	-0,368**
Управління середовищем	-0,168	-0,235	-0,367**	-0,081	-0,341*
Особистісне зростання	-0,229	-0,219	-0,228	-0,167	-0,381**
Цілі в житті	-0,282	-0,425**	-0,344*	-0,299	-0,494***
Самоприйняття	-0,099	-0,018	-0,334*	-0,038	-0,373**

Примітка: * – 0,10, ** – 0,05, *** – 0,01 – рівень значимості за Спірменом.

ти тиску суспільства, контроль зовнішньої діяльності, прагнення постійно розвиватися, наявність мети в житті, а також позитивне ставлення до себе призводять до зменшення відчуження від міжособистісних відносин і від власної особистості в осіб похилого віку.

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи з результатів дослідження взаємозв'язків показників відчуження та психологічного благополуччя осіб юнацького віку, осіб першого періоду зрілості й осіб похилого віку, було виявлено, що з віком спостерігається більша залежність відчуження від окремих компонентів психологічного благополуччя. Актуальність зазначеної проблеми та недостатній рівень її розробленості дає підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Осин Е. Смыслоутрата как переживание отчуждения: структура и диагностика: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Москва, 2007. 25 с.
2. Осин Е. Отчуждение как психологическое понятие. Третья Всероссийская научно-практическая кон-

ференция по экзистенциальной психологии: материалы сообщений. Под ред. Д. Леонтьева. Смысл. Москва, 2007. С. 97–100.

3. Чайковский Я. Проблема відчуження людини в гуманітарних науках. З питань стану досліджень. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2012. № 20, вип. 22(2). С. 264–269.

4. Антонян Ю., Еникеев М., Эминов В. Психология преступника и расследования преступлений. Москва, 1996. URL: <https://studfiles.net/preview/6707160/page:6/> (дата звернення: 16.02.2018).

5. Тимченко О. Проблема самоідентифікації в контексті життєвого шляху людини. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2007. Вип. 2. С. 161–169.

6. Ширинская Н. Структура психологического благополучия студентов. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. ХLI междунар. науч.-практ. конф. № 6(41). СибАК, Новосибирск, 2014. URL: <https://sibac.info/conf/psycholog/xli/38640> (дата звернення: 15.02.2018).

7. Дубовик Ю. Психологическое благополучие в пожилом и старческом возрасте: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. Москва, 2012. 29 с.

8. Тихомирова М., Гришина Н. Ранние дезадаптивные схемы в контексте психологического благополучия. Петербургский психологический журнал. 2016. № 16. С. 83–102.

УДК 159.9

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ШТУЧНИХ СИСТЕМ

Шрагіна Л.І., д. психол. н.,
доцент кафедри соціальної та прикладної психології
факультету психології та соціальної роботи
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Дослідження психології як науки, що знаходиться на перетині природничих, технічних і гуманітарних наук, вимагають застосування міждисциплінарних методологій. У статті представлені результати застосування теорії розвитку штучних систем (далі – ТРШС), розробленої на базі функціонально-системного підходу. Використання поняття «система» як загальної логічної підстави за ознакою «походження» дозволило вибудувати єдиний категоріальний апарат для аналізу функціонування штучних систем, зокрема й психічних – природних за походженням і штучних за впливом на їх формування. У цілому результати застосування функціонально-системного підходу в проведених дослідженнях дають підставу розглядати можливості запропонованого підходу як універсального методологічного інструмента для аналізу й пошуку вирішення проблем у соціально-психологічних науках.

Ключові слова: теорія розвитку штучних систем, функціонально-системний підхід, природно-штучні системи, вищі психічні функції, метасистемна функція.

Исследования психологии как науки, находящейся на пересечении естественных, технических и гуманитарных наук, требуют применения междисциплинарных методологий. В статье представлены результаты применения теории развития искусственных систем (далее – ТРИС), разработанной на базе функционально-системного подхода. Использование понятия «система» как общего логического основания по признаку «происхождение» позволило выстроить единый категориальный аппарат для анализа функционирования искусственных систем, в том числе психических – природных по происхождению и искусственных по влиянию на их формирование. В целом результаты применения функци-